

ŠTAMPARIJA

*Zna se da je ona bila u krševima našim
Bilo na Obodu.... bilo na Cetinju....
Bilo i na jednom i na drugom mjestu
Kao što će najpriličnije i biti....
Zasnovana je na onoj grudi koju,
I krvavu, toliko ljubimo
I koju s ponosom nazivamo
Majkom svojom, Crnom Gorom!!*

Svoj autohtoni razvoj Crna Gora, oplemenila je krajem 15-og vijeka osnivanjem prve Državne štamparije na Balkanu. Vanredan značaj i brojna pitanja uticali su da bibliografija o Crnojevića štampariji pređe cifru od 2200. pozicija, od raznih studija, teza i sinteza, do kritika, polemika i novinskih članaka. Brojna pitanja na koja ni danas ne postoje konačni odgovori nemaju podjednaku naučnu vrijednost ali su sva ona na svoj način važna i interesantna.

Prošlost bilježi brojne rasprave; čija je Štamparija, koji su motivi nabavke i donošenja Štamparije u Crnu Goru, gdje se nalazila, gdje su knjige štampane, koji su naslovi i koji tiraži; ko je na štampanju radio, kada je Štamparija prestala sa radom i brojna druga.

Ovaj veliki broj nepoznanica ukazuje da po pitanju Crnojevića štamparije ima mnogo prostora za istraživače svih profila. Nedostatak arhivske građe i neobavljena arheološka istraživanja na Obodu ne daju mogućnost da se brojni i raznovrsni zaključci po mnogim pitanjima vezanim za Štampariju sa sigurnošću potvrde ili odbace.

Ipak naučna problematika, vezana za štampariju Crnojevića, bila bi u samom startu oslobođena brojnih pitanja, ukoliko bi se u istraživanjima pošlo od nekoliko osnovnih činjenica. Polazeći od opštih rezultata dobijenih iščitavanjem sačuvanih izvora i podataka iz svih do sada poznatih dokumenata vezanih za ovu epohu, činjenica je da nema nikakvih tragova koji bi ukazivali da su Crnojevići imali svijest o pripadnosti nekoj široj etničkoj grupi ili narodu osim Crnogorskom.

Takođe, nije nevažna činjenica da upotreba prese u umnožavanju crkvenih knjiga, odnosno, prelazak na jedan sasvim nov način "*stvaranja relikvija*", posredno govori o kanonskoj autonomiji Crnogorske crkve prilikom donošenja odluke o upotrebi Štamparije u te svrhe.

Činjenica da se u predgovoru Psaltira, nedvosmisleno pominje Cetinje, kao mjesto gdje je on štampan, je pred arheologe postavila jasan zadatak da pokušaju locirati Makarijeve radne prostorije u okviru Manastira Crnojevića.

Pokušavajući da razriješe ovo pitanje, a polazeći od principa svoje struke, arheolozi Olivera Žižić i Milan Pravić su ovo pitanje ipak ostavili otvorenim, iznijevši i mogućnost da su knjige mogle biti štampane u stranim štamparijama.

Za razliku od njih akademik Pavle Mijović, hipotetički je locirao Štampariju u prostoriji iznad potoka, koja u Barbijerijevom planu nosi naziv "*kuhinja nad svodom iznad potoka*". Na ovaj zaključak, Mijovića je naveo položaj prostorije u okviru Manastira, njena veličina i položaj ove prostorije u odnosu na potok. Upravo činjenica da se ova prostorija nalazi iznad potoka uputila ga je na mogućnost da je voda mogla pokretati vodenički točak koji je opet trebao pokretati štamparsku presu.

Teorijski prihvatljiva ova teza, prenešena na teren bi podrazumjevala da vodenički točak presjeca ovu prostoriju u pravcu istok-zapad, tačno po sredini, što bi u potpunosti odbacilo njenu funkcionalnost.

Mnogo veću vjerovatnoću, za takođe hipotetičko lociranje Štamparije u okviru manastirske porte, predstavljao bi prostor Crkvice sv. Petra i magacin za municiju, sa Barbijerijevog plana.

Arheološka iskopavanja su pokazala da je Crkvica sv. Petra nastala pregradnjom nekih starijih prostorija, a stanje na terenu ukazuje da je upravo apsida onaj najmlađi arhitektonski elemenat koji je promijenio namjenu i izgled ovih prostorija. Po svoj prilici na mjestu apsida su se ranije nalazila vrata koja su vodila do bunara sa čistom vodom, prijeko potrebnom u radu sa bojama.

Da bi štamparska presa funkcionisala onako kako je to predočio Pavle Mijović, prostorija za Štampariju bi se morala nalaziti pored potoka, ne nad njim, a upravo takvu poziciju ima Crkvica sv. Petra. Veoma je prihvatljiva i mogućnost da se poslije obnove života u Manastiru početkom 16-og vijeka, ova prostorija osvještala i pretvorila u malu kapelu. U prilog tome ide i činjenica što se na terenu jasno primjećuje da je trijem ove Crkvice narušio osnovnu i prvobitnu koncepciju manastirskog dvorišta a njena apsida je očigledno rađena od nešto većih kamenih kvadara.

U funkciji Štamparije svakako je morala biti i prostorija uz zapadni zid Crkvice sv. Petra. Ona je u 17-om vijeku korišćena kao magacin za municiju, što znači da je za ondašnje prilike, bila kvalitetno izolovana od vlage, što svakako mora biti slučaj i sa prostorijom u kojoj se čuva štamparski papir i knjige.

Arheološkim iskopavanjima na Ćipuru nije se izvršilo istraživanje manastirskog bunara, a nije se išlo ni na probijanje poda Crkvice sv. Petra sa mogućnošću da se dođe do starijeg poda ranijih prostorija.

S obzirom na visoki nivo održavanja čistoće u manastirima, mogućnost da se dođe do nekih nalaza je mala, ali značaj lokaliteta zahtjeva da se ispitaju sve mogućnosti.

Ostaje takođe interesantan i sam naziv Crkvice, ako se zna da je uz apostola Petra uvijek vezivan primat Rima, a da je u apostolu Pavlu, pravoslavlje gledalo prvog organizatora starohrišćanske crkve. Kult apostola Petra je u Crnoj Gori, izuzetno poštovan, a Petrovdan je prihvaćen kao opštecnogorski praznik. I crkvica koju je na Lovćenu 1845. godine podigao Petar II Petrović Njegoš bila je posvećena apostolu Petru. Crkvica-kapela koju je na Lovćenu podigao Aleksandar Karađorđević i u koju su 1925. godine prenešeni zemni ostaci Petra drugog, bila je posvećena sv. Đorđu.

Ujedno Cetinje kao sjedište Mitropolije, postaje i sjedište okupljanja naroda na Zboru, prilikom praznika Svetog Petra. Petrovdan je tokom 20-og vijeka, često poistovijećivan sa proslavom Lučin dana i sa kultom sv. Petra Cetinjskog.